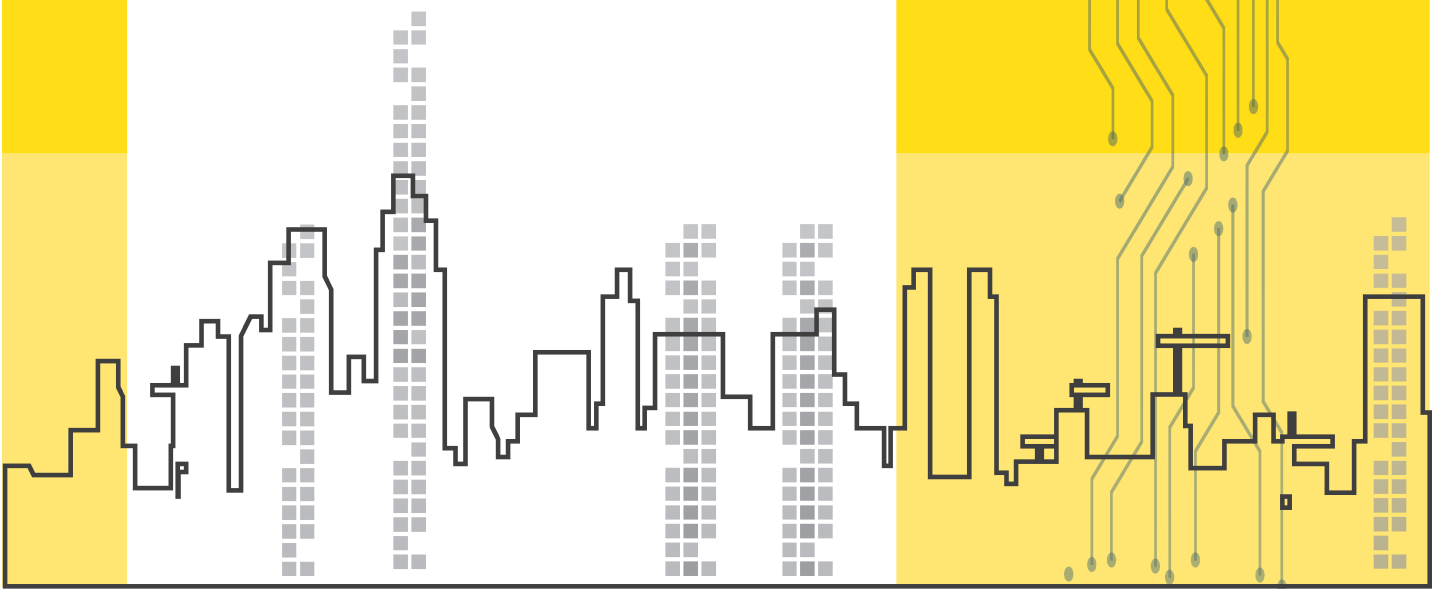
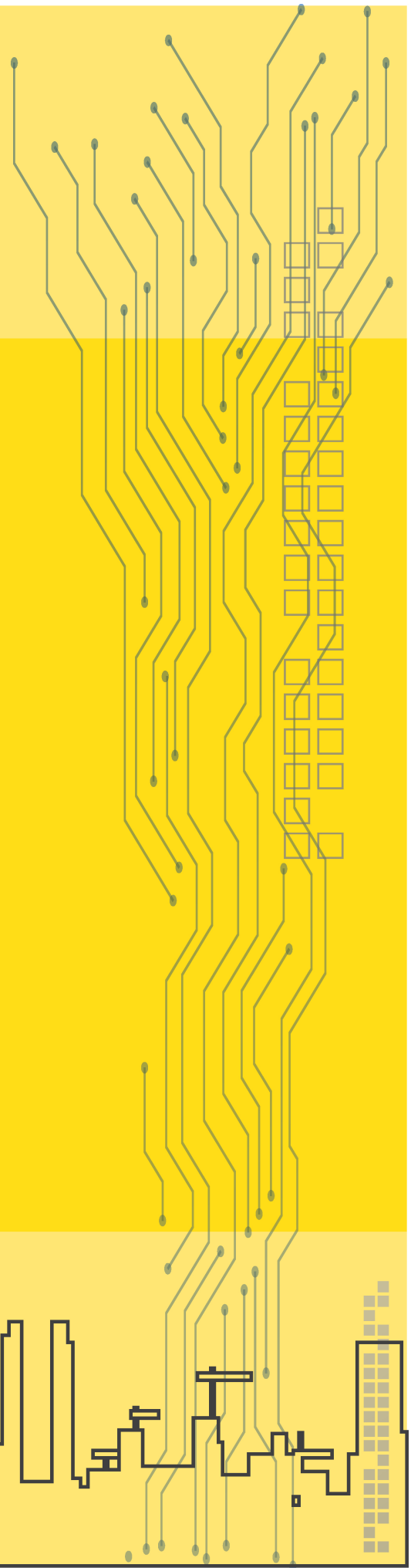

AKADEMIJA INŽENJERSKIH
NAUKA SRBIJE

GRADOVI SRBIJE U BUDUĆNOSTI

Urednici:
BORISLAV STOJKOV,
MARIJANA PANTIĆ

GRADOVI SRBIJE U BUDUĆNOSTI

Tekstovi sa 6 otvorenih okruglih stolova održanih
od marta do novembra 2018. godine

IZDAVAČI: AKADEMIJA INŽENJERSKIH NAUKA SRBIJE I AKADEMSKA MISAO, BEOGRAD

ZA IZDAVAČA: PROF. DR BRANKO KOVAČEVIĆ

UREDNICI: PROF. DR BORISLAV STOJKOV I DR MARIJANA PANTIĆ

ŠTAMPA: AKADEMSKA MISAO, BEOGRAD

DIZAJN KORICE: ARH. JELENA STOJKOV

SLOG: DR MARIJANA PANTIĆ

RECENZENTI: PROF. DR VELIMIR ŠEĆEROV, PROF. DR ŽIVOJIN PRAŠČEVIĆ
I PROF. DR DIJANA MILAŠINOVIĆ MARIĆ

ISBN 978-86-7466-786-6

TIRAŽ: 300 PRIMERAKA

BEOGRAD, 2019

Sadržaj

UVODNA NAPOMENA	9
Tema 1:	13
GRADOVI SRBIJE U BUDUĆNOSTI	13
GRADOVI SRBIJE U BUDUĆNOSTI	15
Osnovne napomene	15
Gradovi Srbije u budućnosti	16
KULTURA GRAĐENJA	19
STANOVANJE U SRBIJI: STANJE I TRENDOVI	22
PLANIRANJE GRADOVA – IZMEĐU SLAVNE PROŠLOSTI I IZAZOVA BUDUĆNOSTI	27
Planiranje gradova u Srbiji: svest o promeni	27
Plan i akteri: Ko sve mora da se menja?	28
Kako do promene prakse planiranja?	29
Zaključak	30
KA NEOENDOGENOM RAZVOJNOM MODELU GRADOVA – PRETPOSTAVKE I PREPREKE	32
Stanje u gradovima Srbije: spinovanje i provincijalizacija	33
OPADANJE GRADOVA I OPŠTINA, IZUMIRANJE SELA, PROMENE U SISTEMU NASELJA - KAKVA JE BUDUĆNOST PROSTORA SRBIJE?	36
KULTURNI RESURSI KAO RAZVOJNI POTENCIJAL GRADOVA SRBIJE	40
GRADOVI SRBIJE U BUDUĆNOSTI – DEMOGRAFSKO-EKONOMSKA ANALIZA	45
Uvod	45
Kretanja broja urbanog stanovništva	46
Starosna i polna struktura urbanog stanovništva	47
(Ne)Zaposlenost	48
Struktura prihoda	50
Zaključak	51
Tema 2:	53
URBANA MOBILNOST – MOGUĆNOSTI VELIKIH I MANJIH GRADOVA SRBIJE	53
VAZDUŠNI TRANSPORT U GRADOVIMA SRBIJE U BUDUĆNOSTI	55
Zaključak	56
MOBILNOST KAO IZAZOV ZA HUMANI GRAD	57
Uvod	57
NUA i kontradikcije nekih načela mobilnosti	58
Izazovi, vizija i put ka humanom gradu	59
Pametna mobilnost i očekivani doprinos humanom gradu	61
Zaključak	63
IMPROVING TRAFFIC CONDITIONS AROUND PEDESTRIAN ZONE USING MICROSIMULATION SOFTWARE – A CASE STUDY: TOWN OF RUMA	66

Introduction	66
Study area	67
Methodology.....	68
Results	70
Conclusions	74
Tema 3:	77
METROPOLITENSKA PODRUČJA – BUDUĆNOST VELIKIH GRADOVA SRBIJE	77
METROPOLITENI: BUDUĆNOST VELIKIH GRADOVA SRBIJE.....	79
METROPOLITENI: NOVI SAD U BUDUĆNOSTI.....	84
ODNOS RAZVOJA GRADA I SELA U FUNKCIONALNOM OKRUŽENJU RURBANOG RAZVOJA I KORIŠĆENJA OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE (OIE).....	87
SMART CITY - REGIONAL GOVERNANCE FOR SUSTAINABILITY?.....	89
Tema 4:	93
INDUSTRIJA, PREDUSLOV EKONOMSKE ODRŽIVOSTI GRADOVA SRBIJE – DRUŠTVENI IZAZOVI PROIZVODNJE U VISOKO-URBANIZOVANIM SREDINAMA	93
INDUSTRIJA I ODRŽIVA BUDUĆNOST GRADOVA SRBIJE	95
Urbana proizvodnja u Srbiji	96
Nove tehnološke osnove proizvodnog sistema	99
Tema 5:	107
UTICAJ KLIMATSKIH PROMENA NA GRADOVE SRBIJE U BUDUĆNOSTI	107
NAUKA I PRAKSA, STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA GRADOVA U SVETLU KLIMATSKIH PROMENA U SRBIJI	109
Uvod	109
Naučni projekti Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (2011-18)	110
Primeri iz prakse u gradovima Srbije	111
Case study: Indija primena visokih tehnologija u urbanističkom planiranju.....	111
Fotonaponski sistemi na krovovima i ozelenjavanje fasada.....	112
Zaključci i preporuke	113
RAZVOJ NOVIH MATERIJALA I TEHNOLOGIJA KAO ODGOVOR NA KLIMATSKE PROMENE U SRBIJI.....	115
ADAPTACIJA GLAZGOVA KLIMATSKIM PROMENAMA	119
SAVREMENI PRISTUPI UPRAVLJANJA KIŠNIM OTICAJEM U PROCESU URBANISTIČKOG PLANIRANJA I PROJEKTOVANJA PRILAGOĐENI KLIMATSKIM PROMENAMA	121
Konceptualna zasnovanost problematike	121
Primena savremenih pristupa - primeri.....	123
Tema 6:	127
URBANA FIZIONAMIJA I PITANJA MORFOGENEZE	127
GRAD I MOGUĆNOSTI RAZVOJA GRADA U VREMENU	129
Uvod	129

Pregled vizuelnih elemenata „grada budućnosti“ prema izveštaju „Vizuelna istorija budućnosti“ iz 2014. godine	129
Glavne urbanističke utopije- podsećanje	130
Osnovne formacije prostora oblikovanog ljudskim aktivnostima	131
Kompozicija glavnih osobina i elemenata grada dolazeće budućnosti	132
Spisak panelista koji su učestvovali u radu otvorenih okruglih stolova:.....	137

GRADOVI SRBIJE U BUDUĆNOSTI – DEMOGRAFSKO-EKONOMSKA ANALIZA

Dr Marijana Pantić

Uvod

Nasuprot globalnoj razmeri konstantnog i brzog uvećanja broja stanovnika na planeti, gotovo sve zemlje evropskog kontinenta suočene su sa negativnim aspektima demografskih promena. Među tim zemljama je i Srbija. Posmatrano na nacionalnom nivou, autohtono stanovništvo evropskih zemalja je zahvaćeno depopulacijom tj. trendom opadanja broja stanovnika koji je pre svega posledica prirodne komponente kretanja brojnosti populacije – negativnog prirodnog priraštaja. Najveći gradovi Srbije još uvek beleže uvećanje broja stanovnika, ali isključivo na osnovu mehaničke komponente – putem imigracije. Od početka procesa industrijalizacije, pre svih seosko, a zatim i stanovništvo manjih gradskih centara, konstantno emigrira ka većim centrima unutar zemlje, ali i u inostranstvo. U poslednjih deset godina Srbija je brojčano otprilike ostala bez stanovnika Novog Sada, a do 2050. godine je prognozan, ukoliko ne dođe do promene postojećeg trenda, i gubitak petine ukupne populacije.

Na osnovu navedenih činjenica, očigledno je da su u budućnosti šanse za populaciono umanjeње čak i najvećih gradove zemlje značajne, što bi se paradoksalno dešavalo paralelno sa ubrzanim tokom urbanizacije. Dakle, sve veći broj stanovnika bi živeo u gradovima, a ti gradovi bi bivali populaciono sve manji. Međutim, opadanje broja stanovnika samo po sebi nije jedini problem koji demografske promene donose gradovima. Ono je povezano sa nizom aspekata koji narušavaju funkcionalnost i snagu grada kao nosioca razvoja:

- Starenje stanovništva – koje ne podrazumeva za problem produženje životnog veka žena i muškaraca, već sve veći udeo izdržavanog stanovništva u ukupnoj populaciji, koje pri tome ima specifične potrebe kojima naše društvo još uvek nije prilagođeno;
- Gubljenje ljudskih resursa – ljudi obučeni za deficitarna zanimanja i visoko-obrazovano stanovništvo najpre bira da emigrira u inostranstvo, posebno mladi, što dovodi do tzv. pojave „odliva mozgova“;
- Opadanje ekonomske moći – prethodna dva navedena aspekta utiču na povećanje tereta na javni budžet i gubitak stručnjaka, a samo smanjenje broja stanovnika utiče na povećanje troškova održavanja infrastrukture.

Gradovi Srbije u budućnosti bi trebalo da razmišljaju i o potencijalnim imigracijama iz zemalja trećeg sveta, jer se kriza iz prethodnih godina može ponoviti u nekom obliku, te pored prihvatanja prolazne populacije, treba razmotriti i scenario u slučaju da se ponašanje migranata promeni i oni požele da se stacioniraju kod nas.

Fokus ovog teksta je demografsko-ekonomskim karakteristikama stanovništva Srbije studije će za početak biti na analizi demografskih trendova i struktura, na prostornom razumevanju demografskih problema i njihovom vizuelnom predstavljanju, a zatim na sagledavanju mogućnosti primene koncepta pametnog grada u sferi demografskih pitanja, svakako vođeno ka zaključivanju o prikladnim merama i sistematskom delovanju na umanjeње negativnih

uticaja i adaptacije na promene koje su neminovne. Metodološki, cilj je saradnja sa kolegama iz srodnih disciplina (sociologija, ekonomija, uprava) sa kojima će doći do razmene rezultata i stavova po pitanju krajnjih zaključaka. Jedna od tema je svakako definicija prostornih, upravnih i statističkih entiteta kao što su grad, gradsko naselje, metropoliten, funkcionalno područje, pojmova velikog, srednjeg, malog grada i sl, a što će biti od ključne važnosti za analizu i razumevanje rezultata svih studija Međudodeljenjskog odbora.

Kretanja broja urbanog stanovništva

Posmatrano u periodu između 1991. i 2011. godine, u većini gradova Srbije je broj stanovnika opao. Od 26 analiziranih naselja, najstabilniji porast ima Novi Sad (28,7 %), koji prate Novi Pazar (17,8 %) i Niš (4,9 %), a čiji broj stanovnika konstantno raste. Za razliku od njih, stanovništvo Beograda je od 1991. do 2002. godine brojčano umanjeno (1,6 %), što je do 2011. nadoknađeno (5,3 %), ali zahvaljujući porastu u ruralnom okrilju grada (van naselja Beograd).

Jagodina, Kraljevo, Kragujevac i Požarevac su gradovi u kojima je do pada broja stanovnika došlo između 1991. i 2002, ali u odnosu na 2002. u 2011. došlo do porasta. Najveće uvećanje je bilo u Kraljevu (3,1 %), ali je svakako u sva četiri primera bilo neznatno, te je posmatrano u dvadesetogodišnjem periodu (1991-2011), svaki od navedenih gradova populaciono umanjen, a ponajviše Požarevac (za 11,0 %).

U trećoj grupi su gradovi koji su do 2002. godine beležili porast broja stanovnika, makar on bio neznatan između 1991. i 2002. Međutim, od 2002. do 2011. godine, pad brojnosti populacije u ovim gradovima je uzeo maha, te je, posmatrano u dvadesetogodišnjem periodu, došlo do pada. Ovde pripadaju Čačak sa najmanjim padom broja stanovnika (1,3 %), Sombor sa najvećim padom (10,6 %), i Pančevo, Sremska Mitrovica, Užice i Vranje između ova dva granična slučaja.

Četvrtoj, i najbrojnijoj grupi gradova, pripada njih dvanaest, u kojima je broj stanovnika opao i između 1991-2002, kao i između 2002-2011. godine. Među njima se Vršac, Kruševac i Smederevo mogu izdvojiti kao svetliji primeri u kojima je pad bio (znatno) manji između poslednja dva popisa nego u period 1991-2002, dok je procenat gubitka broja stanovnika u Kikindi, Subotici, Zrenjaninu, Valjevu, Loznici, Šapcu, Zaječaru, Leskovcu i Pirotu sve veći iz decenije u deceniju.

Zbirno gledano, u 18 analiziranih gradova Srbije je broj stanovnika između 1991. i 2011. godine opao, a samo u četiri porastao. Od ta četiri grada, Beograd je najveći nacionalni, a Novi Sad i Niš najveći regionalni centri, koji svojom populacionom veličinom (preko 250.000) i funkcijama koje prate veće gradove, predstavljaju najatraktivnije gravitacione imigracione centre u Srbiji. Na ovoj listi od četiri grada, Novi Pazar je jedini izuzetak: u grupi gradova sa brojem stanovnika između 100.000 i 150.000, on je jedini u kojem se broj stanovnika uvećava, i to pre svega zahvaljujući prirodnom priraštaju.

Tabela 1: Gradovi Srbije – broj stanovnika prema popisima od 1991. godine do 2011. godine

Grad / opština / naselje	Broj stanovnika			Porast broja stanovnika (%)		
	1991.	2002.	2011.	1991-2002.	2002-2011.	1991-2011.
Beograd	1.602.226	1.576.124	1.659.440	-1,6	5,3	3,6
<i>Naselje Beograd</i>	<i>1.168.409</i>	<i>1.119.523</i>	<i>1.166.763</i>	<i>-4,2</i>	<i>4,2</i>	<i>-0,1</i>
Sombor	96.105	97.263	85.903	1,2	-11,7	-10,6

Vršac*	58.228	54.369	52.026	-6,6	-4,3	-10,7
Pančevo	125.261	127.162	123.414	1,5	-2,9	-1,5
Novi Sad	265.464	299.294	341.625	12,7	14,1	28,7
Kikinda*	69.743	67.002	59.453	-3,9	-11,3	-14,8
Subotica	150.534	148.401	141.554	-1,4	-4,6	-6,0
Zrenjanin	136.778	132.051	123.362	-3,5	-6,6	-9,8
Sremska Mitrovica	85.328	85.902	79.940	0,7	-6,9	-6,3
Užice	82.723	83.022	78.040	0,4	-6,0	-5,7
Valjevo	98.226	96.761	90.312	-1,5	-6,7	-8,1
Loznica	86.875	86.413	79.327	-0,5	-8,2	-8,7
Šabac	123.633	122.893	115.884	-0,6	-5,7	-6,3
Čačak	116.808	117.072	115.337	0,2	-1,5	-1,3
Jagodina	77.226	70.894	71.852	-8,2	1,4	-7,0
Kruševac	138.111	131.368	128.752	-4,9	-2,0	-6,8
Kraljevo	125.772	121.707	125.488	-3,2	3,1	-0,2
Novi Pazar	85.249	85.996	100.410	0,9	16,8	17,8
Kragujevac	180.084	175.802	179.417	-2,4	2,1	-0,4
Požarevac	84.678	74.902	75.334	-11,5	0,6	-11,0
Zaječar	72.763	65.969	59.461	-9,3	-9,9	-18,3
Leskovac	161.986	156.252	144.206	-3,5	-7,7	-11,0
Niš	248.086	250.518	260.237	1,0	3,9	4,9
<i>Naselje Niš</i>	<i>175.649</i>	<i>175.631</i>	<i>183.164</i>	<i>0,0</i>	<i>4,3</i>	<i>4,3</i>
Pirot	67.658	63.791	57.928	-5,7	-9,2	-14,4
Smederevo	115.617	109.809	108.209	-5,0	-1,5	-6,4
Vranje	86.518	87.288	83.524	0,9	-4,3	-3,5

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2014a.

Starosna i polna struktura urbanog stanovništva

Slično većini evropskih populacija, i stanovništvo Srbije ima veću prosečnu populacionu starost nego što je poželjno. Takva situacija se oslikava i u većini srpskih gradova. Ako se uzme da su mlade populacije one koje imaju u proseku manje od 35 godina, onda u Srbiji samo jedan grad – Novi Pazar – ispunjava taj uslov (33,5 godina). Novi Sad i Vranje su dva slučaja sa oko 40 godina prosečne populacione starosti, dok se populacija svih ostalih gradova može smatrati starom. Jedina dva grada istočno od najrazvijenije ose u Srbiji – koridora X, Pirot (44,2) i Zaječar (45,5) imaju najstarije stanovništvo u posmatranih 26 gradova.

Starosna struktura gradova se može posmatrati i odnosom udela mlade, s jedne strane, i starije populacije, s druge strane. Prema ovom kriterijumu, Novi Pazar je jedini grad u Srbiji u kojem je udeo stanovništva do devetnaest godina veći od udela stanovništva sa 60 i više godina starosti. Ova razlika u korist mlade populacije čak premašuje 15%. U najnepovoljnijem položaju su gradovi u kojima starija populacija prednjači nad mlađom za više od 5%: Sombor, Valjevo, Čačak, Jagodina i Kruševac. Vredno je napomenuti da je ukupan rezultat Grada Beograda pozitivniji zbog povoljnijeg demografskog trenda u njegovom ruralnom zaleđu u odnosu na naselje Beograd. Prema ukrštenim kriterijumima – prosečnoj starosti i odnosu mlade i stare populacije – najveći problem imaju Zaječar i Pirot, praćeni Somborom i Valjevom.

Prema polnoj strukturi, gradovi Srbije su uglavnom međusobno ujednačeni, kao i odnos između učešća muškaraca i žena u ukupnoj populaciji. Ipak, indikativno je da je postojeći disbalans gotovo uvek u korist brojnosti ženske populacije, osim u Pirotu i Vranju. Ženska

populacija, zasada, znatnije prednjači samo u Beogradu (5,5%) i Novom Sadu (5,3%), dakle, u najvećim i imigraciono najatraktivnijim centrima države.

Tabela 2: Gradovi Srbije – starosna i polna struktura 2011. Godine

Grad / opština / naselje	Prosečna starost	0-19 (%)	60+ (%)	Muškarci (%)	Žene (%)	Razlika u udelu između muškaraca i žena (%)
Beograd	41,8	19,1	23,8	47,4	52,6	-5,5
<i>Naselje Beograd</i>	42,2	18,3	24,4	46,5	53,5	-7,0
Sombor	43,5	18,4	26,7	48,5	51,5	-3,1
Vršac	41,9	20,4	24,1	48,1	51,9	-3,8
Pančevo	41,6	19,6	22,9	48,6	51,4	-2,7
Novi Sad	40,0	20,4	20,8	47,3	52,7	-5,3
Kikinda	42,4	19,5	24,4	48,9	51,1	-4,8
Subotica	41,9	19,8	23,9	48,1	51,9	-4,0
Zrenjanin	42,2	19,8	24,5	48,5	51,5	-3,0
Sremska Mitrovica	42,2	19,9	23,9	48,8	51,2	-2,3
Užice	42,5	19,1	23,7	48,5	51,5	-2,9
Valjevo	43,2	18,2	24,8	48,9	51,1	-2,2
Loznica	41,6	20,8	23,0	49,3	50,7	-2,2
Šabac	41,7	20,2	23,1	48,9	51,1	-2,2
Čačak	42,7	19,5	25,0	48,5	51,5	-2,9
Jagodina	42,7	20,2	26,1	48,4	51,6	-3,2
Kruševac	42,7	19,8	25,7	48,8	51,2	-2,4
Kraljevo	42,3	20,8	25,1	49,1	50,9	-1,8
Novi Pazar	33,5	32,1	13,3	49,8	50,2	-0,4
Kragujevac	41,8	19,4	23,0	48,7	51,3	-2,6
Požarevac	41,5	21,4	24,2	48,2	51,8	-3,7
Zaječar	45,5	16,9	31,0	48,8	51,2	-2,3
Leskovac	42,1	20,6	24,9	49,7	50,3	-0,7
Niš	41,9	19,6	24,2	48,7	51,3	-2,7
<i>Naselje Niš</i>	41,5	19,7	23,5	48,0	52,0	-4,1
Pirot	44,2	18,0	28,1	50,2	49,8	0,5
Smederevo	40,8	21,7	22,2	49,4	50,6	-1,2
Vranje	40,2	22,1	21,3	50,1	49,9	0,1

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srbije, 2012.

(Ne)Zaposlenost

Poredeći 2011. i 2016. godinu, u jednoj polovini gradova Srbije je broj nezaposlenih smanjen, a u drugoj povećan. Ipak, u proseku je u gradovima Srbije manji broj stanovnika (na 1.000 stanovnika ukupne populacije) tražilo posao u 2011. nego u 2016. godini (99,8 naspram 100,2), iako je povećan broj gradova u kojima je manje od 90% stanovnika tražilo posao, naspram gradova u kojima je potražnja za poslom veća.

Beograd je jedini grad u kojem je potražnja za poslom manja od 80% u 2011. godini, kao i u 2016. godini. Nasuprot njemu, gradovi koji su 2016. zadržali znatan broj nezaposlenih (preko 100) su Loznica, Jagodina, Kruševac, Novi Pazar, Kragujevac, Zaječar i Pirot (broj nezaposlenih u % je porastao), Leskovac, Niš (broj nezaposlenih u % je opao). Potražnja za poslom je najviše porasla u Novom Pazaru, Jagodini i Vršcu, a u nešto većoj meri od ostalih gradova i u Loznici, Kraljevu i Vranju. Može se pretpostaviti da je porast u Novom Pazaru pre u vezi s demografskim kretanjima, dok je u ostalim gradovima u vezi s ekonomskim.

Prema podacima za dve analizirane godine, Užice je najbolje rešilo problem zaposlenja mladih tj. onih koji prvi put traže posao. Ukoliko nije u pitanju anomalija u prikupljanju podataka, i Novi Pazar je jako uspešno radio na problemu žapošljavanja u ovoj kategoriji: sa 63,2% nezaposlenih u 2011. na 27,5% u 2016. godini. Pored ova dva grada, i neki gradovi Vojvodine i Beograd se ističu po ustaljenosti relativno niže potražnje za prvim poslom (ispod 30%). Sudeći prema podacima prikazanim u popisu i godišnjim publikacijama Republičkog zavoda za statistiku, Kragujevac, Leskovac, Pirot i Vranje su, pored Novog Pazara, imali visok udeo stanovnika koji prvi put traže posao (preko 40%), ali su i ovi gradovi ujednačili distribuciju ove kategorije nezaposlenih sa ostalim gradovima.

Tabela 3: Gradovi Srbije – nezaposlenost u 2011. i 2016. godini

Grad / opština	2011.			2016.		
	Ukupno nezaposlenih	Nezaposlenih na 1.000 stanovnika	Prvi put traže zaposlenje (%)	Ukupno nezaposlenih	Nezaposlenih na 1.000 stanovnika	Prvi put traže zaposlenje (%)
Beograd	129.087	77,8	29,5	104.132	61,8	24,5
Sombor	7.767	90,4	32,4	6.792	83,4	25,4
Vršac	4.532	87,1	33,0	5.699	113,6	34,8
Pančevo	11.986	97,1	31,2	10.423	86,2	31,0
Novi Sad	31.327	91,7	26,6	21.502	60,8	25,3
Kikinda	4.962	83,5	33,5	4.608	82,3	20,5
Subotica	12.771	90,2	25,9	7.528	54,4	25,5
Zrenjanin	11.657	94,5	29,9	8.371	70,5	24,6
Sremska Mitrovica	6.861	85,8	29,5	5.870	76,1	30,1
Užice	6.544	83,9	28,6	5.208	69,4	15,9
Valjevo	7.396	81,9	33,0	7.168	82,1	24,6
Loznica	9.999	126,0	35,5	11.078	145,0	32,3
Šabac	10.331	89,1	34,2	10.862	96,6	31,7
Čačak	9.804	85,0	36,0	10.129	90,6	26,6
Jagodina	7.927	110,3	39,9	10.754	152,9	33,2
Kruševac	15.419	119,8	39,3	14.943	120,9	30,0
Kraljevo	11.048	88,0	39,6	12.543	103,9	26,2
Novi Pazar	11.448	114,0	63,2	19.144	182,9	27,5
Kragujevac	22.147	123,4	40,5	22.511	126,2	34,5
Požarevac	6.183	82,1	36,4	4.464	60,9	34,9
Zaječar	6.004	101,0	36,0	6.867	122,7	25,7

Leskovac	21.216	147,1	43,7	18.871	136,6	37,8
Niš	36.328	139,6	35,5	30.968	120,3	24,1
Pirot	7.004	120,9	40,0	7.033	127,0	23,7
Smederevo	10.712	99,0	39,7	8.134	77,5	31,7
Vranje	9.664	85,7	41,7	8.174	100,3	24,0

Izvor: Republički zavod za statistiku republike Srbije (2014b i 2017).

Struktura prihoda

Najpoželjnija struktura primanja domaćinstva je takva da najveći udeo prihoduje od zarade, zatim od mešovityh izvora prihoda, što manje od ostalih prihoda, i, ako je moguće, da budu eliminisana domaćinstva bez prihoda. U većini gradova Srbije, prve tri kategorije se dele na približno po trećinu stanovnika (33,3%). Više od polovine gradova ipak ima ispod 33,3% izvora prihoda od rada, gde Leskovac zauzima najnepoželjnije mesto sa samo 24,8 %, a Novi Sad najbolje sa 43,3%.

Domaćinstva koja najviše prihoduju na pasivan način i iz državne kase najzastupljenija su na istoku Srbije – u Kikindi (40,4%), Pirotu (42,6%), Zaječaru (41,4%), ali i u Somboru (41,2%). Paralelno sa ovim pokazateljem, svi nabrojani gradovi ubrajaju se na listu s najvećim udelom domaćinstava bez prihoda (preko 3%). Pored njih, takođe Šabac, Kruševac i Kragujevac imaju visok udeo domaćinstava bez prihoda.

Tabela 4: Gradovi Srbije – izvori prihoda domaćinstava u 2011. godini

Grad / opština	Izvori prihoda domaćinstva (%)		
	Zarada ili druga primanja na osnovu rada	Ostali prihodi*	Bez prihoda
Beograd	38,8	31,1	2,7
Sombor	29,0	41,2	3,1
Vršac	32,1	36,8	1,9
Pančevo	36,0	35,1	2,6
Novi Sad	43,3	29,8	2,3
Kikinda	30,4	40,4	4,4
Subotica	35,0	38,1	1,7
Zrenjanin	32,8	38,1	2,0
Sremska Mitrovica	31,8	34,4	1,8
Užice	36,5	32,6	2,6
Valjevo	35,3	31,8	1,7
Loznica	26,6	39,7	2,2
Šabac	34,2	32,3	4,0
Čačak	32,3	34,1	2,9
Jagodina	30,6	36,9	2,2
Kruševac	27,6	36,9	3,0
Kraljevo	30,6	36,2	2,7
Novi Pazar	28,3	32,6	2,1
Kragujevac	33,5	33,5	3,7

Požarevac	33,7	31,9	2,6
Zaječar	25,2	41,4	3,7
Leskovac	24,8	38,3	2,3
Niš	35,2	35,6	2,4
Pirot	28,7	42,6	3,2
Smederevo	32,7	34,9	1,6
Vranje	33,4	32,7	2,6

Izvor: Republički zavod za statistiku republike Srbije (2014b).

*Penzija, socijalne vrste prihoda, druge vrste prihoda. U tabeli nisu prikazana domaćinstva sa mešovitim prihodima.

Zaključak

Srbija je srodna većini evropskih država prema problem depopulacije. Gradovi su uglavnom manje ugroženi, ali s obzirom na to da je reproduktivna snaga ruralne Srbije posustala decenijskim demografskim pražnjenjem sela, i emigracija van granica zemlje je sveprisutna, pitanje je do kada će ekonomski jači urbani centri moći da beleže populacioni rast na račun ruralnog zaleđa. Osim opadanja broja stanovnika, gradovi Srbije će u budućnosti morati da ozbiljno i strateški pristupaju ekonomskoj atraktivnosti, kako bi, pored pada broja stanovnika na osnovu negativnog prirodnog priraštaja, kompenzovali i starostu strukturu populacije. Nevolja je u tome što u većini slučajeva upravo oni gradovi koji populaciono slabe, istovremeno imaju problem nepoželjne starosne strukture i veće nezaposlenosti, tj. niskog ekonomskog potencijala. Takvi gradovi najverovatnije neće moći sami da se izbore sa problemom, već bi oni trebalo da dobiju stratešku i finansijsku podršku sa državnog nivoa jer njihova brojnost predstavlja, i još više će predstavljati, globalni problem, a ne samo lokalni.

Prostorno posmatrano, istočni blok (Banat, Istočna i Južna Srbija) predstavlja najugroženiji deo mreže naselja u zemlji. S druge strane, Novi Pazar je izuzetak među gradovima u pozitivno smislu, jer i u demografskom i ekonomskom pogledu raste. U budućnosti mreža gradova u Srbiji može očekivati zamiranje centara na istoku, a isticanje novih centara na jugo-zapadu (Novi Pazar, Tutin, Sjenica), u kojima će porast u populacionom pogledu biti zamajac i za ekonomski razvoj.

Trenutno je Beograd najveći centar, ali sudeći prema većini analiziranih demografskim i ekonomskih parametara, Novi Sad drži trend približavanja prvom mestu. Za koje vreme bi to bilo moguće? Možda je predmet nekog od budućih istraživanja.

Reference

Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2014a): Usporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. i 2011.

Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2012): Starost i pol.

Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2014b): Izvori sredstava za život.

Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2017): Opštine i regioni u Republici Srbiji 2016.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна билиотека Србије, Београд
COBISS.SR-ID 278766860

www.akademska-misao.rs
office@akademska-misao.rs